

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Суми, 23 квітня 2021 року)

Суми
2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук;
Король В. М., канд. іст. наук;
Куліш А. М., д-р юрид. наук;
Нестеренко В. А., канд. іст. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 20.05.2021 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 23 квітня 2021 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, В. М. Король та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 289 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 778 від 14 грудня 2020 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

***МИХАЙЛІЧЕНКО Микола Анатолійович,**
кандидат історичних наук, доцент*

Поняття «військове поховання»: питання правового визначення

Існуюча нормативно-правова база, що регулює питання виявлення, відновлення, утримання та охорони військових поховань в Україні, залишає низку нерозв'язаних питань. Це стосується й самого поняття «військове поховання». Закон України «Про поховання та похоронну справу», який визначає загальні правові засади здійснення в Україні діяльності з поховання померлих, не містить визначення військового поховання. Це поняття згадується лише у зв'язку із можливістю відведення рішенням виконавчих органів сільських, селищних, міських рад секторів військових поховань для поховання померлих (загиблих) військовослужбовців. Згаданий закон не розкриває змісту й інших дотичних понять, таких як «військові кладовища», «військові ділянки на цивільних кладовищах», «військові братські та одиночні могили» [5].

Зауважимо також, що термін «військове поховання» може окремо визначатись для поховань, виявлення, відновлення, утримання та охорона яких здійснюється відповідно до міжнародних договорів. Так, Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про військові поховання від 17.06.2011 р., військове поховання визначається як «місце, де покоються останки полеглих жертв війни, включаючи індивідуальні та братські могили, намогильні споруди, меморіали та пістетні символи, або пам'ятні місця, що нагадують про трагічні воєнні події» [10].

Поняття «військове поховання» неодноразово згадується у Комплексній програмі пошуку і впорядкування поховань жертв

війни та політичних репресій, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. (далі Комплексна програма). При цьому зауважимо, що у цій програмі відсутнє чітке розмежування змісту термінів «військове поховання» та «поховання жертв війни та політичних репресій»: «поховання жертв війни та політичних репресій разом із встановленими на них надгробками, меморіальними спорудами та іншими пам'ятними знаками вважаються військовими похованнями або похованнями жертв війни та похованнями жертв політичних репресій». До таких поховань належать «військові меморіальні цвинтарі, окремі ділянки на загальних цвинтарях, індивідуальні та колективні (братські) могили, колумбарії, місця загибелі бойових кораблів, морських чи річкових суден з екіпажами». Комплексна програма визначає коло осіб, місця останнього спочинку яких можуть вважатися військовими похованнями або похованнями жертв війни та похованнями жертв політичних репресій. А саме:

«військовослужбовців колишніх радянських збройних сил, інших військових формувань та працівників органів внутрішніх справ, які загинули чи пропали безвісти під час бойових дій, виконання бойових завдань та інших службових обов'язків, померли від ран, контузій, каліцтва або захворювань, загинули чи померли в полоні, до якого вони потрапили через незалежні від них обставини, та інших осіб, які могли б бути визнаними ветеранами війни згідно із законодавством України;

учасників національно-визвольної боротьби проти іноземних загарбників, жертв нацистських переслідувань та осіб, які визнані жертвами політичних репресій згідно із законодавством України;

цивільних осіб, які загинули під час бойових дій, збройних конфліктів, та тих, що були примусово вивезені за кордон, утримувалися там проти своєї волі та загинули чи померли від ран, контузій, каліцтва або захворювань» [9].

Зауважимо при цьому, що визначаючи коло осіб, поховання яких вважаються військовими похованнями або похованнями жертв війни та політичних репресій, розробники Комплексної програми, вочевидь, керувались Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» (на момент ухвалення Комплексної програми цей закон мав назву «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»), «Про жертви нацистських переслідувань» [4; 6; 7]. Однак, у перелічених Законах України йдеться про учасників та жертв воєнних конфліктів починаючи з т.зв. «громадянської війни» (цей термін і досі застосовується в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»). Ймовірно, саме для заповнення очевидної лакуни, були згадані учасники «національно-визвольної боротьби проти іноземних загарбників». Проте, навіть за найширшого трактування цієї категорії, до неї не потрапляють учасники цілої низки воєнних конфліктів, які відбувалися на території України, зокрема Першої світової війни (крім випадків, передбачених міжнародними договорами).

Отже, нормативно-правові акти, що визначають діяльність з поховання померлих та регулюють військово-меморіальну роботу в Україні, оперують цілою низкою понять, зміст який або не визначений, або чітко не розмежований з іншими. Ця обставина не може не шкодити справі виявлення, відновлення, утримання та охорони військових поховань. На нашу думку, вирішенням цієї ситуації може стати прийняття окремого закону про військові поховання. Зауважимо, що такі закони існують, зокрема, у Грузії, Федеративній Республіці Німеччина, Республіці Польща, Республіці Естонія [1; 2; 3; 8].

1. Закон Грузії «Про увічнення пам'яті воїнів, загиблих, захищаючи Батьківщину, і померлих після війни» (საქართველოს კანონი

სამშობლოს დაცვისას დაღუპულთა და ომის შემდეგ გარდაცვლილ მეომართა ხსოვნის უკვდავების შესახებ). URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/17350?impose=parallelRu&publication=10>

2. Закон Республики Эстония «Про охорону військових поховань» (Sõjahaudade kaitse seadus). URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019105>

3. Закон Республики Польщі «Про військові поховання та кладовища» (Ustawa o grobach i cmentarzach wojennych). URL: https://cms-v1-files.idcom-jst.pl/sites/431/wiadomosci/132549/files/ustawa_o_grobach_i_cmentarzach_wojennych_1.pdf

4. Закон України «Про жертви нацистських переслідувань». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1584-14#Text>

5. Закон України «Про поховання та похоронну справу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text>

6. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

7. Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text>

8. Закон Федеративної Республіки Німеччини «Про збереження могил жертв війни та тиранії» (Gesetz über die Erhaltung der Gräber der Opfer von Krieg und Gewaltherrschaft). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gr_bg/BJNR005890965.html

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми пошуку і впорядкування поховань жертв війни та політичних репресій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1867-2000-%D0%BF#Text>

10. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про військові поховання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_096#Text